

תמצית הש"ס

סיכומי גפ"ת קצרים וברורים ללומדי הדף היומי

גליון 35 ללומדי חבורת ש"ס | בבא בתרא קי"ח: - קכ"ה | כסלו טבת ה'תשפ"ו

להכתב על ידי משה, אלא שמגלגלין חובה (והיינו סקילה, שנח לאדם לידון בחנק) ע"י חייב (- מקושש). ושמואל רצה לומר שהכונה שבנות צלפחד נטלו חלק בכורה ביתדות האהלים ושאר המטלטלים שהיה להם במדבר, ונקט יתדות אהלים מפני שודאי היה לכולם אהלים במדבר, והגמרא מקשה על דבריו מהא דכתיב "ויפלו חבלי מנשה עשרה" דהיינו קרקע שחולקים אותה בחבל.

קי"ט: תביאמו ותיטעמו בהר נחלתך - היו מתנבאים שהם עצמם לא יכנסו לארץ ד"תביאמו" משמע לאחרים, ולא חטאו עדיין בחטא המרגלים ולא נגזרה עליהם עדיין הגזירה שלא יכנסו לארץ, ולא היו יודעים מה מתנבאים.

ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה - לרבי יאשיה סרס המקרא ודרשהו, ועמדו בתחילה לפני העדה וכו', אבל לא היו שואלים לתלמיד לפני הרב דאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, ואם שאלו בתחילה את משה ולא אמר להם דבר, לא היו שואלים אח"כ את הנשיאים וכל העדה. ולאבא חנן היו יושבים בבית המדרש ועמדו לפני כולם ושאלו, דחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, דזה חשיבותו של הרב וניחא ליה בזה, והלכתא שאם הרב חולק לו כבוד חולקים לו כבוד דודאי ניחא ליה שגם אחרים יחלקו לו כבוד, ומשה רבינו היה חולק כבוד לכל ישראל וכן אלעזר לנשיאים והנשיאים לעדה, ואם אין הרב חולק לתלמיד כבוד אין חולקים לו כבוד.

מעלות בנות צלפחד - חכמניות הן בדרך ארץ: שדיברו בשעה הראויה לכך כשמצאו פתח לדבריהם וטענה מעלייתא, והיינו כשהיה מלמד משה פרשת יבמין "ובן אין לו" - עיין עליו, ואמרו שאם הן חשובות כבן לפטור את אמן מיבום, שהרי היבם קם על שם אחיו לנחלה, ואמרו שכמו שהבן מונעו מלייבם את אמו ולירש את אביו פוטר את אמו ויורש את אביו, אף הבת דינה כן, וסברא בעלמא הוא, וא"כ יתנו להם נחלה כבן, ואם לאו שאין הבנות נחשבות זרע תתייבם אמן לאחד מאחי אביהן והוא יירש נחלת אביהן, והבן שיוולד לאמן יירש אחריו נכסי אביהן. דרשניות הן: שידעו שאם יש בן הן לא יורשות (לרשב"ם היו יודעות פרשת נחלות שהבן יורש את אביו ולא הבת, דכתיב "ובן אין לו והעברתם" - הא יש לו בן הבן יורש. והתוס' (ד"ה אילו) הקשו שעדיין לא נאמרה פרשת נחלות, ורשב"א מפרש שלמדו זאת מ"והנחלתם לבניכם" ולא לבנותיכם, אי נמי מסברא משום דבת מסבת נחלה ובן לא, אי נמי מדכתיב "לאלה תחלק הארץ" והיינו זכרים). (והא

כ' ביציאת מצרים, ומתו לפני כניסתם לארץ, ובניהם בהכרח היו בני עשרים בכניסתם לארץ, שהרי מעשה קרח היה בשנה השניה אחרי יציאת מצרים, ובו ביום נשרפו המתלוננים, ואח"כ היו במדבר עוד ל"ח שנה, ולכן צ"ל שבני המתלוננים מתו במדבר והנדון הוא על בני בניהם, וברייטא זו סוברת כרשב"א שהארץ נתחלקה גם ליצאי מצרים וגם לבאי בארץ, וכיון שהיו פחות מבני עשרים בכניסתם לארץ לא נטלו מכח עצמם אלא מכח אבי אבי אביהם שהם אבותיהם של המתלוננים שיצאו ממצרים, דלענין ירושה זו א"צ שיהיו בני עשרים בכניסתם לארץ, ורשב"א לא סובר שמקבלים ע"י חזרת הירושה ליצאי מצרים, כיון שאין לו פסוק מיותר לדרוש דין זה, ואם חלק זה של הברייטא אינו כרשב"א, י"ל שנטלו בזכות אבי [אבי] אביהם ע"י חזרה, וכגון שהיו למתלוננים אחים שלא היו בני כ' בשעת הגזירה וממילא לא מתו במדבר, וכשנטלו חלקם בארץ חזרה נחלתם לאביהם, והאבות הורישו נחלה זו בין לאחי המתלוננים בין לבני בני המתלוננים, וחלקו אחי המתלוננים עם בני נכדיהם בשוה, דטפלים קיבלו חלק במה שירשו מאבותיהם. (ולפי שיטה זו לא נטלו יהושע וכלב את חלק המרגלים).

ארץ ישראל נחשבת "מוחזק" ביד יוצאי מצרים, דאל"כ לא היו בנות צלפחד נוטלות חלק בכורה של אביהם, וכך היה שמעון השקמוני אומר יודע היה משה שבנות צלפחד יורשות שהרי נצטווה על הדינים במרה דכתיב "שם שם לו חק ומשפט", ומעשה דבנות צלפחד היה בסוף הארבעים שנה שהיו במדבר, ועוד דאיכא למילף מפרשת יבום שבת דינה כבן דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו, דמשם למדו בנות צלפחד כדלקמן קי"ט: , אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה, והיינו שהסתפק אם חשוב מוחזק וכנ"ל, דהא דכתיב "ונתתי אותם לכם מורשה" י"ל שהכונה שהיא ירושה מאבותיהם, או שהכונה שהם יורישו את הארץ אבל לא ירשוה, וענו לו שהפסוק מלמד את שני הדברים, וראויה היתה פרשת נחלות להכתב ע"י משה (ולא נימא שלולא טענותיהן היתה התורה חסרה, והכי נמי הרבה מצוות חסרות בתורה מפני שלא אירעו המעשים, דודאי בלאו הכי היתה נכתבת פרשה זו בתורה), אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידם, ללמדן שמגלגלים זכות (שהבנים והקרובים יירשו את קרוביהם) ע"י זכאי (-בנות צלפחד), וכן יודע היה משה שהמקושש במיתה דכתיב "מחלליה מות יומת", אך לא ידע באיזה מיתה, (ואף שסתם מיתה האמורה בתורה חנק, מסברא היה נראה לו שדינו בסקילה כעובד ע"ז, דמחלל שבת בפרהסיא דמי לעובד ע"ז. וצ"ל דסבר כרבנן שא"צ לומר לנהרג באיזה מיתה הוא נהרג, דלרבי יהודה שצריך להודיע לנהרג באיזה מיתה הוא נהרג, מבואר בגמרא (סנהדרין פ:)) דהוראת שעה היתה, וא"כ לא ידע משה אם הוא חייב מיתה. תוד"ה שנאמר), וראויה היתה הפרשה

קי"ח: מתלוננים שבעדת קרח והיינו חמישים ומאתים איש, לא היה להם חלק בארץ והיינו שבניהם לא נטלו חלקם אע"פ שהיו המתלוננים מיוצאי מצרים, וכמאן דליתנהו דמי, ודברים אלו הם לרבי יאשיה או לרבי שמעון בן אלעזר. ובניהם נטלו בזכות אבי אביהם ואבי אמותיהם. וי"א שיהושע וכלב נטלו חלקם, ונחלקו אם מקישים מתלוננים למרגלים. ואין לומר שהכונה שיהושע וכלב נטלו חלק המתלוננים שבבני ישראל הא דכתיב "וילוונו העם על משה לאמר מה נשתה", דא"כ ירשו יהושע וכלב את כל (והיינו רוב) ארץ ישראל, ואנן קיימא לן וכן איכא למילף מקראי שלא נטלו אפילו אחד מאלף מארץ ישראל.

בנות צלפחד נטלו את חלק אביהן בתוך אחי אביהן, דכתיב "נתן נתן להם", וחלק בכורה של אביהן, דכתיב "והעברת" והיינו חלק בכורה דכתיב "והעברת כל פטר רחם". והגמ' מוכיחה שבנות צלפחד נטלו גם חלק אחד או שניים מאחי אביהם, חלק אחד כדדריש ראב"י מ"נתן נתן", ואם נטלו חלק נוסף זה נלמד מ"אחוזת נחלה". דהנה כתיב "ויפלו חבלי מנשה עשרה", והיינו ששה חלקים של בתי האבות אביעזר חלק אשריאל שכם חפר ושמידע, ונחלת צלפחד שהיה מיוצאי מצרים, ונחלת חפר, וחלק בכורה של צלפחד בנחלת חפר, וחלק אחיו של חפר, והיינו למ"ד ליצאי מצרים נתחלקה הארץ, ולמ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ וחזרה נחלתם למוריש והיינו חפר שהיה מיוצאי מצרים, נטלו שני חלקים של אביהם בנכסי חפר, אבל צלפחד עצמו אין לו חלק כיון שלא היה מבאי הארץ, וחזרה לא שייך בו כיון שלא היו לו בנים מבאי הארץ שיחזירו לו נחלה, ועוד שני חלקים של שני אחים שהיו לו ומתו במדבר. ובאמת אין כאן אלא ששה חלקים, דודאי כוונת הכתוב לבתי אבות של מנשה שהיו ששה, דאם הכתוב מונה טפלים הרי היו במטה מנשה יותר מעשרה, והטעם שמנו את חלק בנות צלפחד הוא כדי ללמד שנטלו חלק בכורה, דארץ ישראל מוחזקת היא אע"פ שעדיין לא נכנסו אליה וכדלהלן.

קי"ט. בני המרגלים והמתלוננים - למ"ד שהארץ נתחלקה ליצאי מצרים קיבלו בזכות אבי אביהם או אבי אמותיהם, ולמ"ד שהארץ נתחלקה לבאי הארץ אם היו בני עשרים קיבלו בזכות עצמם, והא דתני בברייטא שנטלו רק מכח הסבא, ס"ל שלא היו בני עשרים, ומיירי בבני בניהם של המתלוננים, שהמתלוננים לא היו בני

דאיתא בברייתא שאם היתה לו בת לא היו שואלות, צריך לגרוס בן, או שהכונה שלא היו תובעות אם היתה בת לבן). צדקניות הן: שלא נישאו אלא להגון להן, שאף שנאמר להן "לטוב בעיניהן תהיין לנשים" שהותרו להנשא לכל מי שירצו, עצה טובה השיאן הכתוב "למשפחת מטה אביהן תהיין לנשים" שלא ינשאו אלא להגון להן, אלמא מטה משפחת אביהן הגונים היו, ולהם נישאו דכתיב "ותהיין מחלה וכו' לבני דודיהן לנשים", ואף הקטנה שבהן לא נישאה פחות מגיל ארבעים (שהיו מצפות להגון להן. רשב"ם. ורשב"א (תוד"ה אפילו) מפרש דס"ל כמ"ד שצלפחד הוא המקושש, ומעשה המקושש היה מיד אחרי מעשה המרגלים, דאמר במדרש שלשלם שמים נתכוין, שהיו ישראל אומרים שכיון שנגזר עליהם שלא להכנס לארץ שוב אינם חייבים במצוות, ועמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים, ולא נשאו עד סוף ארבעים שנה כדמוכחי קראי). ואף שאשה שנישאת בת ארבעים שוב אינה יולדת וא"כ אף אחד לא ירצה לישא אותן אז, וגם לא היה להם להתעכב עד אז כיון שלא יילדו עוד, מתוך שצדקניות הן בטוחות היו בצדקתן שנעשה להן נס (כמו ליוכבד שילדה אחר ארבעים, אך י"ל שנישאה לפני ארבעים, וכדלהלן, והנישאת פחות מגיל כ' יולדת עד גיל ס', והנישאת בת כ' יולדת עד גיל מ').

ק"ב. יוכבד - הורתה בדרך למצרים, ונולדה בין החומות והיינו בתוך מצרים דכתיב "אשר ילדה אותה ללוי במצרים", וישראל היו במצרים מאתים ועשר שנה, שכך רמז יעקב לבניו "רד"ו שמה" ובסדר עולם יליף מקרא: נאמר לאברהם בברית בין הבתרים "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם", והיינו יצחק שנאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע", וכתיב "ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם", ויעקב אבינו אמר לפרעה "ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה" - ס' דיצחק וק"ל דיעקב הרי מאה ותשעים, ומאתים ועשר עמדו במצרים הרי ד' מאות שנה שנאמרו לאברהם, וא"א לומר שהיו במצרים כל הד' מאות שנה, שהרי קהת מיורדי מצרים היה כדכתיב "ובני לוי גרשון קהת ומררי, ושני חיי קהת שלש ושלשים ומאת שנה, ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה", ופ' שנה של משה הרי ש"נ, א"כ מה ת"ל "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", כל זמן שזרעך בארץ לא להם ת' שנה, נמצאת יוכבד בת ק"ל שנה, שהרי בתחלת ביאת מצרים נולדה, ומשה בן פ' שנה היה בצאתם, נשתירו ק"ל ממאותים ועשר. וכשהיתה בת מאה ושלשים נולדו בה סימני נערות, נתעדן הבשר (-החליק כנער קטן), נתפשטו הקמטים, וחזר היופי למקומו, ולכן כתיב "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי. וכשהחזירה עמרם שהרי היתה נשואה לו קודם לכן, שהרי כבר נולדו אהרן ומרים, אלא שפירש ממונה מפני הגזירה להשליך הזכרים ליאור, והחזירה מפני שנתנבאה מרים שעתיד לצאת לו בן שיושיע את ישראל, ועשה בה מעשה ליקוחין, הושיבה באפריון ואהרן ומרים משוררים לפניו, ומלאכי השרת אמרו אם הבנים שמחה, והשמחה היתה מפני שעתיד לצאת מהם משה רבינו, והיינו "לדעה מה יעשה לו" - מה יהיה סוף נבואתה, כדאיתא בסוטה י"ג.

סדר מעלת בנות צלפחד - התורה מונה אותם ב' פעמים, כל פעם בסדר אחר, י"מ

שפעם אחת כשנישאו מנאום לפי סדר גדולתן דמסתבר שנישאו לפי הסדר שנולדו, כדכתיב "לא יעשה כן במקומו לשאת הצעירה לפני הבכירה", ופעם אחת כשעמדו לפני משה לפי סדר חכמתן, ומכאן סיוע לרבי אמי שאמר שבישיבה בין לדין בין לשאר ישיבות של תורה אם הקטן מופלג בחכמה מהגדול הוא יושב לפניו, אבל הוא חכם רק מעט יותר מהזקן אין מכבדים אותו יותר מהזקן, ובמסיבה של משתה וה"ה לנישואין אם הזקן מופלג בזקנה הוא יושב לפני הצעיר אע"פ שהצעיר מופלג בחכמה, וכגון שהזקן חכם קצת, אבל אם הזקן אינו מופלג בזקנה, החכם שהוא מופלג קודם, שמעינן מהכא דחכם מופלג וזקן מופלג שאינו חכם כל כך כבחור בישיבה, הלך אחר חכמה להושיב החכם בראש ולדבר תחלה, ובמסיבה הלך אחר זקנה, והיכא דחכם הוי מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה בכ"מ הלך אחר חכמה אפילו במסיבה, והיכא דהזקן הוי מופלג בזקנה והחכם אינו מופלג בחכמה בכל מקום הלך אחר זקנה ואפילו בישיבה, הואיל והזקן חכם קצת אע"פ שהבחור חכם יותר ממנו, והיכא שלא החכם מופלג בחכמה ולא הזקן מופלג בזקנה, נראה שבכל מקום הולכים אחר זקנה, דבשביל שהבחור חכם קצת יותר ממנו אין לנו לבייש את הזקן, והחכם אינו בוש בכך, דמאחר שהוא זקן ממנו יודע הוא שבשביל זקנתו חולקין לו כבוד. אבל לתנא דבי רבי ישמעאל הם היו שקולות, דכתיב "ותהינה" שזה מיותר, וכן מצינו שמשה ואהרן היו שקולים.

למי הותרו בנות צלפחד להנשא - לשמואל בנות צלפחד עצמן הותרו להנשא לכל השבטים אע"פ ששאר בת יורשת נחלה נאסרה, דכתיב "לטוב בעיניהן תהינה לנשים", והא דכתיב "אך למשפחת מטה אביהם תהינה לנשים" זה עצה טובה ולא מצות עשה, והא דכתיב גבי חיוב כרת לאוכל קדשים בטומאה "אמור אליהם לדורותיכם" אליהם היינו לעומדים על הר סיני, ולדורותיכם היינו לדורות הבאים, ומכאן לומדים לשאר המצוות שהם נאמרו בין לאבות בין לדורות הבאים, דהוה אמינא שכיון שמצינו דבר שהוא רק לאותו הדור, והיינו שרק באותו דור בת יורשת נחלה אסורה להנשא לשאר השבטים, דכתיב "זה הדבר" - דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה, ומצינו דינים שנוהגים רק לדורות (-מצוות התלויות בארץ, תרומה ומעשר חלה ערלה ורבעי לקט שכחה ופאה וכן הרבה), לכן הוצרך הפסוק לומר שהמצוה נוהגת באותו הדור ולדורות, שאם נכתב סתם ולא פירש לא אבות ולא בנים הוה אוקימנא ליה באבות, מדלא כתיב "כי תבואו" כדכתיב בשאר מצוות האמורות לבנים, אי נמי הוי ילפינן או בגזירה שוה או בבנין אב או בקל וחומר מאחת ממצוות המפורשות לבנים או לאבות, להכי כתיבי תרויהו, ומהשתא נילף מהכא לכל מצוות הסתומות שנוהגות בין בבנים בין באבות, לימדה התורה שהמצוה נוהגת בבנים ובאבות עד שיפרט לך הכתוב "כי תבואו" או יכתוב לך "זה הדבר" להעמידו בדור הזה וכדלקמן, ומ"מ בנות צלפחד עצמן הותרו בכל השבטים.

ק"ב: דיני שחוטי חוץ ונדרים ומקורם -

בנדרים ושחוטי חוץ כתיב "זה הדבר", ומ"מ הם נוהגים לדורות, דבשחוטי חוץ כתיב

"לדורותם", ויליף נדרים בגזירה שוה זה זה משחוטי חוץ, (אבל לבת יורשת נחלה לא לומדים, דא"כ לישתוק קרא מזה הדבר), כמו שלומדים מגזירה שוה זו שבנדרים א"צ דווקא ראשי המטות ומהני ג' הדיוטות, דכתיב "לא יחל דברו" הוא אינו מיחל אבל אחרים מתירים לו, כגון שלשה דהוו בית דין, כדאמרינן בסנהדרין (ג'), ואפי' לשמואל דאמר התם שנים שדנו דיניהן דין אלא שנקראו ב"ד חצוף, הני מילי דיני ממונות, אבל למישרי איסור נדר לא סגי בפחות מג', ואהני גזירה שוה כאילו נכתב בנדרים אהרן ובניו וכל ישראל לומר לך ששקולין כל ישראל להתיר נדרים ואפי' הדיוטות כאהרן ובניו, (לריב"א (תוד"ה שהפרת) לומדים שלשה בנדרים מדכתיב "ראשי" משמע שנים, ומוסיפין עוד אחד כיון שאין ב"ד שקול. והתוס' חולקים וסוברים ש"ראשי" היינו ראשי דעלמא, ומספיק אחד מומחה, והמקור הוא מדבעינן יחיד מומחה, א"כ בהדיט צריך שנים, וכיון שאין ב"ד שקול מוסיפין עוד אחד).

והא דכתיב ראשי המטות דמשמע מומחין, היינו שבמומחה והיינו רב מובהק שבקי בגמרא מספיק יחיד.

ולומדים מנדרים לשחוטי חוץ שיש שאלה על הקדש כמו על נדרים, דבנדרים כתיב "לא יחל דברו" ולומדים מזה שבכל ההקדשות שחלים ע"י מוצא שפתיי שייך שאלה, כגון תרומות ומעשרות, וכן אם שחט קדשים בחוץ ונתחייב כרת ואח"כ הלך אצל חכם להתיר לו הקדשו ומצא לו פתח של חרטה ועקר את ההקדש מעיקרו ועבדיה כהקדש טעות, איגלאי מילתא למפרע דלא הוה הקדש מעולם ופטור מכרת.

ולבית שמאי דס"ל שהקדש בטעות הקדש (כגון האומר שור שחור שיצא מביתי ראשון הרי הוא הקדש, ויצא לבן, לב"ה אינו הקדש, ולב"ש הוי הקדש, דילפי תחילת הקדש מסוף הקדש, שכמו שתמורה חלה אפילו בטעות ה"ה הקדש. רשב"ם. והקשו התוס' (ד"ה דתנן) דאדרבה מזה יש להוכיח שיש שאלה בהקדש, דהא מוקמינן התם כגון שאמר אילו הייתי יודע שיצא לבן לא הייתי אומר שחור אלא לבן, והוי הקדש משום דדעתו ומחשבתו מבטלת אמירתו, והכי נמי כשנשאל על הקדש כי אמר אדעתא דהכי לא קדשי נתיר לו כיון דאזלי ב"ש בתר מחשבה. ותרין ר"ת דכיון דאמרי ב"ש מחשבתו מבטלת אמירתו למיהוי הקדש, כ"ש שתבטל אמירתו את מחשבתו שאומר אדעתא דהכי לא נדר, וממילא לא מהני שאלה בשום הקדש אפילו ע"י פתח, דאפילו כשנעשה ההקדש בטעות הידועה למקדיש הוי הקדש גמור, לומדים מזה הדבר דשחוטי חוץ שרק על שחיטה בחוץ חייבים אפילו בעוף, אבל על מליקה בחוץ לא חייבים, וב"ה לומדים דין זה מ"אשר ישחט", ומזה הדבר דנדרים לומדים שחכם מתיר בלשון מותר לך מותר לך, דהתרת חכם ילפינן מ"לא יחל דברו" אבל אחרים מוחליין לו, ומשמע לרבנן שזה בלשון התר, וטעמא משום שהחכם מתיר אפילו לא ביום שמעו ע"י חרטה, ונמצא עוקר את הנדר מעיקרו, ולא בעל, ובעל מיפר דבעל מיפר ביום שמעו בלא חרטה מגזירת הכתוב, וכל דבר קיים הנעקר ומתבטל בלא טעם מיקרי הפרה, כמו "והיפר את ברית", ולא חכם שאם אמר החכם מופר לך לא אמר כלום, ד"זה הדבר" משמע זה הדיבור כמו שכתוב בפרשה מעכב, וב"ה לומדים דין זה מסברא, דבחכם שייך לומר לשון התר ובבעל לשון הפרה.

קכ"א. והא דמהני הפרת נדרים בג' הדיוטות או יחיד מומחה דהוי כבי"ד, אבל הפרה סגי בבעל

לחודיה ואפילו הדיוט, לב"ש לומדים מ"וידבר משה את מועדי ד' ", ולא נאמרה כאן שבת, ללמוד שרק מועדי ד' צריכים מומחים ולא מועיל ג' הדיוטות או יחיד מומחה, דאין לך מומחה כמשה רבינו וקאמר ליה רחמנא עד דאיכא אהרן בהדך, דכתיב "ויואמר ד' אל משה ואל אהרן וכו' החודש הזה לכם" ככם מומחים, ואין בי"ד שקול מוסיפים עליהם עוד אחד, אבל נדרים א"צ מומחים (וראשי המטות היינו שבמומחה מספיק יחיד), וכן לומדים שרק מועדים צריכים קידוש לקדש את החודש על פי הראיה, דראש בי"ד אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש, דכתיב "אשר תקראו אותם" קרי ביה אתם, ותרי זימני מקודש נפקא מדכתיב "מקראי קודש", ועי"ז מתקדש המועד בזמנו, אבל אין קידוש מיוחד על המועד, אבל שבת א"צ קידוש בי"ד דלעולם היום השביעי הוא שבת, דכתיב "מועדי ד' " יתירא, והפרה לדורות לומדים בית שמאי כמו בשאר מצוות, דמ"ז הדבר" לומדים דין אחר. וכתבו התוס' (ד"ה ושבת) דבב"ק (ל"ז:): יליפין דין זה מ"מושבותיכם", והיינו כבן עזאי דדריש הכא למעט הפרת נדרים, אי נמי אפילו לריה"ג בעינן עוד פסוק לומר שלא רק שלא צריך מומחים אלא לא צריך אפילו הדיוטות.

לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכיפורים שבנות ישראל היו יוצאות בהם בכלי לבן שאולים אפילו זו שיש לה משלה, שלא לבייש את מי שאין לו.

השמחה ביוה"כ היא מחמת שהוא יום סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות אחרונות (דג' פעמים עלה משה למרום למ' יום, ו' סיון עד י"ז תמוז, י"ח תמוז) (להתפלל שיתרצה הקב"ה על עוון העגל) עד כ"ח אב, ואז פסל שני לחוחות חדשים ועלה בכ"ט אב והיה מל' אב עד י' תשרי, ואז נתרצה הקב"ה בשמחה לישראל ואותו היום ירד משה והלוחות בידו.

והשמחה בט"ו באב- י"מ משום שהותרו שבטים לבוא זה בזה דפסק דור של באי הארץ והותרה הסבת נחלה, אמנם אם נשאר בני אדם מאותו הדור עדיין הם באיסורם, אבל בני אדם שלא היו באותו הדור מותרים, (דכתיב "זה הדבר"), (וי"מ שבט"ו באב כלו מתי מדבר, וטעות הוא בידם, דאיסור זה נאמר לבאי בארץ בערבות מואב ולא לדור המדבר).

וי"מ (כל אלו לא פליגי, אלא כל אחד קיבל אחרת מרבו) ששבט בנימין הותר בו לבוא בקהל (דכתיב "איש ממנו אל יתן").

וי"מ מפני שכלו בו מתי מדבר (דכל ערב תשעה באב היה כרוז יוצא הכל יצאו לחפור חפירות וישנים בהם, ובשחרית הכרוז יוצא יבדלו החיים מן המתים, ומתו כל שנה ט"ו אלף ופרוטרוט, וכך עשו מ' שנה, ובשנה האחרונה עשו כן ונמצאו שלמים, אמרו שמא טעינו בחשבון, וכן עשו בי' בו וכן בי"א וכן בי"ב וכן בי"ג ובי"ד עד דאיתמלי סיהרא, כיון דאיתמלי סיהרא אמרו ביטל הקב"ה אותה גזירה קשה מעלינו ועשו משתה ושמחה ויו"ט. והקשו התוס' (ד"ה יום שכלו) שכיון שכבר מתו כל מי שצריך למה חפרו קברים), וחזר הדיבור למשה פה אל פה כבתחילה, אבל אם הוצרכו לדיבור כמו במעשה דקרח שהיה אחר מעשה מרגלים היה מדבר ע"י מלאך או באורים ותומים, אי נמי לא היה מדבר עימו אלא ע"י מעשה הצריך להם. לתוס' (ד"ה יום שכלו) גם בשנה האחרונה במדבר מתו, אבל ידעו שכבר כלתה גזירה כיון שכבר מתו כל בני כ',

ולפי שהיו אבלים עד מקצת יום של ט"ו לא חזר הדיבור, שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות, כדאשכחן גבי יעקב שכל אותן ימים שנתאבל על יוסף לא שרתה עליו שכינה, ולכך כל ימי אבילותו של ישראל לא חזר הדיבור, שבזכותו היה מדבר עם משה. והקשו התוס' על הרשב"ם שאם לא מתו בשנה אחרונה למה נתעכב הדיבור שנה ויותר שלא חזר, (וי"ל הטעם משום שהיו עצובים מפני שחשבו שימותו) ועוד דא"כ מתו בכל שנה ט"ז אלף ופרוטרוט, ועוד למאן דאמר בירושלמי במועד קטן שכולן בני ששים מתו זה חידוש גדול לומר שחמש עשרה אלפים ופרוטרוט נולדו במצרים בכל שנה זה קודם זה, ועוד שלא היתה שמחה מפני הדיבור שחזר אלא שאז כי איתמלי סיהרא וידעו שפסקה גזירה מעליהם, ועוד מה שמחה היא שקדמו למות מאשתקד ולא מילאו יהיה, ועוד דאם מיהרו למות מאשתקד א"כ הם לא מתו בני ששים. ונראה לר"ת שלא מיהרו למות, אלא בשנה האחרונה בטלה מהם הגזירה, ונשארו מהן ט"ו אלף ופרוטרוט אותן שהיו ראויין למות בשנה אחרונה, והא דכתיב "ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון" היינו מאותן שהיו ראויים למות קודם שנתבטלה הגזירה, דכלב ויהושע היו בני ארבעים בזמן שלוח מרגלים, אי נמי בתחילה נגזר אפי' על בני כ' בצמצום, ולבסוף ריחם עליהם הקב"ה ולא מתו אלא אותן שהיו בשעת גזירה לכל הפחות בני עשרים וחודש, דחודש בשנה אחרת חשוב שנה ולא יום אחד, והשתא אתי שפיר דמשום חמשה עשר אלפים ופרוטרוט לשנה לא נתייחד הדיבור עד חמשה עשר באב של שנה אחרונה, שהיו ראויין למות והיו עציבין בכך עד דאיתמלי סיהרא.

קכ"א: וי"מ שביום זה ביטל הושע בן אלה את השומרים ששם ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל לאחר שראה שגלו עגלי הזהב.

וי"מ משום שביום זה ניתנו הרוגי ביתר לקבורה (ותיקנו ברכת הטוב והמייטיב (שהיא מדרבנן, משא"כ ג' ברכות ראשונות), הטוב שלא הסריחו והמייטיב שניתנו לקבורה).

וי"מ משום שביום זה פוסקים מלכרות עצים למערכה, שתשש כוחה של חמה וממילא יש בעצים לחלוחית ומעלים עשן וגם מגדלים תולעת, ושמחו מפני שהשלימו מצוה גדולה כזו, (ומיום זה ואילך שהלילות מתארכים והימים מתקצרים צריך להוסיף על לימודו גם בלילה, והמוסיף יוסיף ימים, ומי שלא מוסיף תקבריה אימיה -ימות בחצי ימיו).

שבעה קיפלו את כל העולם כולו ושימשו זה את זה, מתושלח ראה את אדם רמ"ג שנה, שם ראה את מתושלח צ"ח שנה, ומתושלח מת ז' ימים לפני המבול, והוליד את ארפכשד כשהיה בן מאה שנתיים אחרי המבול, (ולמך ג"כ ראה את אדם ואת שם, וחשיב הכא רק צדיקים גמורים ששימשו זה את זה, ולא ס"ל חנוך זה מטטרוך, דהוה ליה למימר שנים קיפלו את כל העולם, אלא ס"ל דהאי "ואינונו כי לקח אותו אלוקים" היינו שמת בחצי ימיו), יעקב ראה את שם כ' שנה, עמרם ראה את יעקב (סברא הוא, שהרי קהת אביו היה מיורדי מצרים, ויעקב חי במצרים י"ז שנה ובאותם שנים נולד עמרם לקהת), אחיה השילוני ראה את עמרם ולא ס"ל להאי תנא שאליהו זה פנחס, דא"כ לימא משה ראה עמרם ופנחס ראה משה ועדיין הוא קיים וא"צ להזכיר את אחיה (רשב"ם). וסבר נמי האי תנא דסרח בת אשר אינה חיה לעולם. (תודה שבעה). (ואחיה השילוני נכנס

לארץ ולא מת במדבר, דלא נגזרה מיתה במדבר על שבט לוי ומבואר בדברי הימים שאחיה היה לוי, דכתיב "במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה" - מי שפקודיו מבן עשרים יצא שבטו של לוי שפקודיו מבן שלשים (י"מ שהכונה ל' יום, שהיו הלויים נמנין מבן חדש ומעלה לפדות עליהן הבכורות. והרשב"ם משקה א"כ למה לא כתוב שפקודיו מבן חודש. ולכן מבאר הרשב"ם שהכונה לל' שנה, כדכתיב "בני גרשון קהת ומררי מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה", והוא חשבון נקט שאותו חשבון כנגד חשבון של ישראל הוא, דביוצאי צבא קפיד רחמנא, דבישראל כתיב כל יוצא צבא ובלוים כתיב מבן שלשים שנה וגו' כל הבא לצבא לעבוד וגו'), אבל בשאר השבטים נשארו רק כלב ויהושע, או מי שהיה פחות מבן כ' או יותר מבן ס', כמו יאיר בן מנשה שנכנס לארץ שנאמר עליו "ויכו מהם אנשי העי כשלושים וששה איש" והיינו יאיר שהיה שקול כרובה של סנהדרין, וא"כ גם אם אחיה היה משאר שבטים י"ל שהיה בן ס"א ביציאת מצרים וראה את עמרם ה' שנים), ואליהו ראה את אחיה השילוני ועדיין הוא קיים.

קכ"ב. חלוקת הארץ-

ארץ ישראל נתחלקה לשבטים וכל שבט קיבל חלק שוה, ולא לאנשים בחלוקה שוה לכל איש ואיש, דכתיב "בין רב למעט" -כל שבט יקח מה שיתן לו הגורל בין אם יש בו הרבה אנשים בין אם יש בו מעט אנשים.

עתידה ארץ ישראל להתחלק לי"ג שבטים - לי"ג חלקים שוים, ושבט לוי יקבל חלק כשאר שבטים, אבל מנשה ואפרים לא יטלו אלא חלק אחד, והחלק הנוסף יהיה לנשיא מלך המשיח, שבתחילה לא נתחלקה אלא לי"ב ולוי לא היה לו חלק בארץ אלא כל שבט נתן לו ערים לשבת שיהיו ערי מקלט, אבל מנשה ואפרים נטלו שני חלקים כדכתיב "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי".

ארץ ישראל לא נתחלקה אלא בכסף, ואין הכונה שמי שקיבל קרקע גרועה קיבל כסף ממי שקיבל קרקע טובה יותר, אלא שמי שקיבל קרקע הקרובה לירושלים נתן למי שקיבל קרקע רחוקה יותר שהיא שוה פחות מפני שהיא רחוקה מבית המקדש וגם קרובה יותר לארץ העמים ויש לו לדאוג מהם, לר"א נותן לו כסף, ולרבי יהושע נתן לו קרקע.

ארץ ישראל לא נתחלקה אלא בגורל, באורים ותומים, שהיה אלעזר מלובש אורים ותומים, ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו, והיו לפניו קלפי של שבטים (-ארגז ובו י"ב פתקים עם שמות י"ב השבטים) וקלפי של תחומין (ארגז ובו י"ב פתקים של י"ב חלקים בארץ ישראל, ולא היה מספיק קלפי של תחומין ויגידו כל פעם איזה שבט מקבל עכשיו, דא"כ לא כל החלוקה היתה על פי גורל, וכתיב "אך בגורל" בלא הוצאת דיבור מפיו), והיה אומר על פי רוח הקודש (-אורים ותומים) בכל פעם איזה שבט יעלה בגורל ומה יקבל, וטרף בקלפי לפני שהוציא (-היה הממונה מערבב את השטרות היטב, שלא יאמרו שידע מה כתוב בשטר), וכמו שהיה אומר כך היה עולה (שבט זבולון תחום עכו אבל

עכו עצמה היתה בחלק אשר (תוד"ה זבלון), שבט נפתלי תחום גינוסר), ועשו את בשביל שידעו שזו חלוקה ישראל, והשבטים המרובים לא ירננו על זה.

בחלוקת הארץ היה מי שקיבל שדה לבן ואחר שדה אילן וכדו', אבל לעתיד לבוא כל אחד יהיה לו חלק בהר בשפלה ובעמק, והקב"ה מחלק להם בעצמו. והקשו התוס' דב"ק (פ"א:): אמרינן שבחלוקת ארץ ישראל אין לך מישאל שאין לו בהר ובשפלה ונגב, וכתבו שיש גורסים אין לך שבט ושבת מישאל, אבל הכא גרסינן אין לך אחד מישאל, אי נמי בעולם הזה אין להם בשוה מזה כמו מזה אלא מזה מעט ומזה הרבה, אבל לעולם הבא יש לו מן הכל שיעור שוה. יהושע וכלב לא נטלו חלקם בגורל אלא על פי ד', יהושע קיבל את תימנת סרח בהר אפרים, (ובמקום אחר כתיב תמנת חרס, שבתחילה פירותיה כחרס ולבסוף כשבאה לידו מסריחים מרוב שומן כשמשמרים אותם יותר מדאי, ומעליותא היא משום שומן וזכותו של יהושע גרם, וי"א איפכא שלבסוף לא היו שמנים יותר מדאי אלא במידה שיכולים להכניסם לאוצר והם משתמרים הרבה ומעליותא היא), וכלב קיבל את פרברי חברון - כפרים ושדות שמחוץ לעיר, ולא קיבל את חברון עצמה, שהרי היא עיר מקלט.

ירושת הבן והבת

קכ"ב: מתני' - אחד הבן ואחד הבת לנחלה, אלא שהבן נוטל פי שנים בנכסי האב, ואינו נוטל פי שניים בנכסי האם.

אין לפרש שחולקים את הנכסים בשוה, שהרי בן וכל יוצאי יריכו יורשים לפני הבת.

רב נחמן בר יצחק מבאר ששניהם נוטלים בראוי כבמוחזק, שאם מת הסבא אחרי האבא, גם בן הבן, וגם בת הבת אם אין בן, יורשים את הסבא, דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו. והגמ' דוחה דכבר תני הכי גבי בנות צלפחד שירשו חלק הראוי לאביהם צלפחד בנכסי חפר (מלבד חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים). ועוד מאי אלא דקתני בסיפא, דרישא לא איירי בירושת האם.

רב פפא מבאר ששניהם נוטלים חלק בכורה אם מת הסבא אחרי האבא והאבא היה בכור, שגם בת אם אין בנים נוטלת חלק בכורה של אביה. והגמ' דוחה שגם דין זה נאמר לגבי בנות צלפחד שהיה בכור, ונטלו בנותיו גם חלק בכורתו. ועוד מאי אלא.

רב אשי מבאר שגם בן בין הבנים וגם בת בין הבנות אם אין בן יכול האב לומר שירשו את כל נכסיו. והגמ' שואלת דכבר שנינו כך בשם רבי יוחנן בן ברוקה, דיכול לומר כך על מי שראוי ליורשו, דכתיב "ביום הנחילו את בניו" מנחיל לבניו מה שירצה, כיון דבר ירושה הוא במקצת, אבל באחר הוא מתנה על מה שכתוב בתורה, וצריך לתת לו בלשון מתנה. ואין לומר שבא לסתום כדבריו, דהוי סתם ואח"כ מחלוקת דאין הלכה כסתם, ועוד מאי אלא. והקשו התוס' שאף כשיש מחלוקת אהני סתם למיחשיב יחיד לגבי רבים, ושמא גרע טפי כשאין מחלוקת בסמוך, דאיכא למימר שרבי חזר בו.

מר בר רב אשי מתרץ דבן ובת אם אין בן שווים בין בירושת האב בין בירושת האם, אלא שהבן נוטל פי שניים בנכסי האב ולא בנכסי האם, אבל בת אינה יורשת אף מאב פי שניים דכתיב "וילדו לו בנים וכו'".

הבנות ניזונות מנכסי האב בזמן שיש נכסים מרובים הבנים יירשו והבנות יזונו, ובנכסים מועטים הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, דכך כותב לאשתנו 'בנן נוקבין דיהווי לך מינאי יהון מיתזנן מנכסאי עד דתלקח לגוברין'. ואין הבנות ניזונות מנכסי האם בין בנכסים מרובים בין בנכסים מועטים, והבנים יורשים הכל.

ירושת בכורה

התורה נתנה זכות מיוחדת לבכור בירושה, שהוא נוטל פי שנים מכל אחד מהיורשים, דכתיב "כי את הבכור את השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו, כי הוא ראשית אוננו לו משפט הבכורה". ובדפוס הבאים (קכ"ג - קכ"ז) יבוארו דיני ירושת בכורה, במה הבכור נוטל פי שנים ובמה לא, ועוד.

קכ"ג. כמה נוטל הבכור - הבכור נוטל פי שנים מכל אחד מהאחים כגון שאם היו חמשה אחים מחלקים את הנכסים לשש חלקים והבכור נוטל פי שנים מכל אחד מהאחים, אבל אינו נוטל פי שנים מכל האחים יחד והיינו שני שליש מהנכסים, דכתיב "והיה ביום הנחילו את בניו" יש כאן רבוי נחלה לאחים. ואם תאמר שלומדים מזה כרבי יוחנן בן ברוקה הנ"ל, הרי כתיב "ובני ראובן בכור ישראל, כי הוא הבכור, ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל, ולא להתייחש לבכורה", וקיבל פי שניים משאר האחים, והוי גילוי מילתא מדברי קבלה. ואם תאמר שאין ללמוד מ"בכורתו" ל"בכור", הא כתיב "והבכורה ליוסף". ואם תאמר מנלן שיוסף קיבל פי שנים משאר האחים, הרי כתיב "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך", ואין לומר שנטל תוספת דיקלא בעלמא, דכתיב "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי" כנגד שני שבטים, דהארץ נתחלקה לשבטים. והא דכתיב בחרבי ובקשתי היינו בתפילה ובבקשה שהתפלל על בניו, וזכה ע"י התפילה לקנות הבכורה מעשיו.

ראובן הפסיד את הבכורה מפני שחילל יצועי אביו, ויוסף קיבלה (ואמנם אינו בכור אלא לירושה, אבל ראובן נשאר שמו הבכור), ולא קיבלה משום שכלכל את יעקב, דא"כ היה ליעקב לתת משלו ולא משל שאר האחים, ובאמת נתן לו משלו ממון וכן ברכות "וידגו לרוב" שאין עין הרע שולטת בהם, וי"מאל אביך ויעזרך", אלא באמת היתה הבכורה ראויה לצאת מרחל שיוסף יהיה ראשית אוננו, אלא שהקדימתה לאה ברחמים, שהיתה שומעת על פרשת דרכים שאומרים שהיא תינשא לעשיו הרשע, והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה, (וזהו ועיני לאה רכות, דאין

הכונה לגנאי שהרי אפי' בבהמה טמאה אמר הכתוב "אשר איננה טהורה", וי"מ רכות שמתנותיה ארוכות כהונה לוי' ומלכות), וראה הקב"ה ששנואים מעשי עשיו בפניה (וזהו "כי שנואה לאה"), ויפתח את רחמה, והחזיר הקב"ה לרחל את הבכורה מתוך צניעות שהיתה לה, שמסרה הסימנים לאחותה (שאמרה ליעקב שלבן יתן לו את לאה בלילה, ואמר לה שהוא אחיו ברמאות, והדבר מותר דכתיב "ועם עיקש תיתפלל", ומסר לה סימנים שתאמר לו בלילה, וכשראתה רחל שלא עומדת להתבייש מסרה לה את הסימנים).

יוכבד נולדה במצרים בין החומות, והיא השלימה לשבעים נפש, ואין לומר שהיתה זו התאומה שנולדה עם דינה, שהרי איתא שנולדה תאומה עם בנימין, ובעלמא אמרינן שנולדה תאומה עם כל שבט ושבט. תוס'.

קכ"ג: יעקב הלך מלבן כשיוסף נולד, משום שראה שאין זרעו של יעקב נמסר אלא ביד זרעו של יוסף, ומה שמצינו שהכה דוד את עמלק, הרי היו עמו מבני מנשה, ומה שמצינו שמבני שמעון הכו את הר שעיר וישבו שם, היו בראשם בני ישעי שהוא מבני מנשה.

במה הבכור נוטל פי שנים ובמה לא

איתא בבכורות (נ"א:): שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק, והיינו שרק ממון שהיה מוחזק ביד האב הבכור נוטל בו פי שנים, אבל ממון שעדיין לא החזיק בו האב, אף שהוא ראוי להיות של האב, אין הבכור נוטל בו פי שנים, דכתיב "לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו". ולהלן יבואר מה נחשב ראוי ומה נחשב מוחזק.

זרוע לחיים וקיבה שכבר הגיעו ליד האב הכהן, פשיטא שהבכור נוטל בהם פי שנים, ואם לא הגיעו ליד האב אינו נוטל פי שנים, ובמכירי כהונה, אם נשחטה הבהמה בחיי האב, אם מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיון, נוטל הבכור פי שנים.

הרשב"ם כתב שבמכירי כהונה מזכים לו זיכוי גמור במתנות מיד כשנשחטו לפני הפרשה, ובהמשך דבריו כתב שגמרו והקנו לו את המתנות כשהם בתוך הבהמה, והוי כמו שהוחזק בהם בחייו (וכאנתו לידיה בטיבליהו דיוצאים בדיינים). והתוס' (ד"ה הכא) כתבו דמכירי כהונה הוי כמתנה מועטת דאסור לחזור בו ואפי' בדברים בעלמא, ואף שאם ירצו יוכלו לחזור בהם, מ"מ כל זמן שלא חזרו הוי כמוחזק, אמנם אם נשחטה הבהמה אחר מיתת אביהם לא זכו במתנות.

מוקדשין - קדשי קדשים כגון חטאות ואשמות אין הבכור נוטל בהם פי שנים, דאינם ממון האב, דיש בהם מעילה כל זמן שלא נשחטו. וקדשים קלים כגון שלמים שאין בהם מעילה מ"מ אינם ממונו, ואפי' נשחטו שיכול לאוכלם אינם שלו, כדתנן המקדש בחלקו בין בקדשי קדשים בין בקדשים קלים אינה מקודשת, ועל כן אין הבכור נוטל פי שנים, אמנם לריה"ג שהם ממון בעלים לכל דבר אף לקדש

בהם אשה, דכתיב "ומעלה מעל בד' " לרבות קדשים קלים שהם ממונו דחייב אשם גזילות אם כפר ונשבע והודה, דהבשר והעור שלו, נוטל בהם הבכור פי שנים, ודווקא מחיים, אבל לאחר שחיטה אף לריה"ג משלחן גבוה קא זכו.

קכ"ד שבח ששבחו נכסים אחר מיתת האב-

שבחא דבידים- אם היתומים השביחו את הנכסים, כגון שבנו בתים או נטעו כרמים, אין הבכור נוטל פי שנים.

שבחא דממילא- אם הניח האב בהמה מוכרכת או מושכרת לאחרים, ושבחה ממילא (שאף שהאחרים חורשים ועובדים בה, כלפי היורשים שאין טורחים בה חשיב שבחא דממילא), ולא חסרי בה מזונא, או שהיתה רועה באפר שאין צריכים להאכילה, וילדה, לחכמים אין הבכור נוטל פי שנים, דכתיב "לתת לו פי שנים", כמתנה דאינה מתנה עד שהגיעה ליד המקבל, ואינו יכול ליתנה לאחרים דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. ואמנם כתבו התוס' (ד"ה היתה) שיכול הבכור לומר לאחים או תחלקו או אטול פי שניים בשבח. ולרבי הבכור נוטל פי שניים, דכתיב "פי שנים" מקיש חלק בכורה לחלק פשוט, והפשוט נוטל אף בראוי, וכיון דהוי שבח דממילא הוי כאילו הוחזק בהם האב, (אבל בהשביחו יתומים אינו נוטל פי שניים, דלהכי אהני "בכל אשר ימצא לו"). (ולרבנן לומדים משם שנותנים לו את שני החלקים במיצר אחד כחלק פשוט, ונ"מ שבמקום שיצא לו בגורל חלק פשוט יטול שם חלק בכורה, ואם יש ב' בנים לא יטול הפשוט את השדה האמצעית, אלא יטילו גורל על השדות החיצוניות ויטול הבכור האמצעית עמה. ולרבי י"ל דהאי סברא נפקא ליה מהקישא. ורבי לומד מ"לתת" שאם אמר איני נוטל ואיני נותן רשאי, ורבנן לומדים דין זה מ"לו" שאינו זוכה עד שיגיע לידו).

וכן נחלקו רבי ורבנן בשחת שנעשתה שיבלים או שפרחי הדקל נעשו תמרים דהוי שבחא דממילא.

וכן נחלקו לגבי חוב, שלרבי אם ירשו שטר חוב הבכור נוטל פי שנים, דכיון שהוא מוחזק בשטר הוי כשבח דממילא. רשב"ם. (והקשו התוס' דאם זוכה פי שנים בשטר אף לרבנן יטול פי שנים בחוב). אמנם במלוה על פה כיון שיכול לכפור אינו נוטל פי שנים. ונוטל פי שנים בריבית מעכו"ם. ולחכמים לשיטת שמואל אינו נוטל פי שנים במלוה, ולא אמרינן דכיון שהמלוה נקיט שטרא כמאן דגביא דמי, ומא"י שלחו (קכ"ד:); שנוטל פי שנים במלוה, דכמאן דגביא דמיא, אבל אינו נוטל פי שנים בריבית, דדווקא מלוה כמאן דגביא דמי מחמת השטר, דהוי כמו משכון דנוטל פי שנים דבעל חוב קונה משכון, אבל ריבית אף שכתוב בשטר ועבר הזמן, מ"מ הוי ראוי שהרי לא היה שלו מעולם.

יתומים שיצא עליהם שטר חוב שאביהם חייב לאחרים (ומילתא באפי נפשה היא) הבכור נותן פי שנים מפני שכל הנכסים השתעבדו למלוה, ואם אמר איני נוטל פי שנים בירושה ואיני נותן פי

שנים, אלא כנגד מה שאני נוטל, רשאי, ונ"מ שצריך לתבוע את שאר היורשים, ואם אינו יכול לכופם מפסיד, וכן אם הלכו למדינת הים אין ביי"ד מורידים אותו לקרקע עד שישמעו מהי טענת היתומים, והתוס' כתבו דנ"מ היכא שהיורשים קטנים, דאין נזקקים לנכסי יתומים אא"כ ריבית אוכלת בהם. וי"מ שמוספיק שהבכור יסתלק מחובות שחייבים לאביו, וכתב הרשב"ם דשיבוש גמור הוא. ור"ת מפרש שמדובר בחוב שהבכור חייב, והוא מוחל על חלק הבכורה כדי שהבעל חוב לא יוכל לגבות.

ומה שיכול להסתלק מוחלק בכורה באמירה בעלמא אף אחר מיתת האב, ולא אמרינן שכבר זכה בנכסים, ילפינן מדכתיב "לתת לו" דלא קרייה רחמנא ירושה אלא מתנה דאינו זוכה בעל כרחו, אבל מוחלק פשיטותו אינו יכול להסתלק בלא קנין. (תוד"ה ואם).

דיקלא ואלים שגדל ונתעבה, או שהקרקע שירשו עלה בה שרטון וזבל ונתייפתה בכך, אף לחכמים הבכור נוטל פי שניים דעדיין שמו עליו.

ולענין הלכה (במחלוקת רבי וחכמים הנ"ל), לרבי חייא עשה כדברי רבי עשה כדברי חכמים עשה, דמספקא ליה אם הלכה כרבי רק מחבירו או גם מחבריו. לרשב"ם הספק הוא בכל מחלוקות רבי ורבנן, ולתוס' בכל מקום אין הלכה כרבי מחבריו, ורק כאן מספקא ליה. ולרב אסור לעשות כדברי רבי, דס"ל הלכה כרבי מחבירו, ועובר על "לא תטה משפט" דהא אם עשה אינו עשוי. ולרב מותר לעשות כדברי רבי דס"ל הלכה כרבי מחבריו. ולרבא אסור לעשות כדברי רבי, ואם עשה עשוי, דס"ל שמטין לפסוק כחכמים.

אם יש חילוק בין קרקע למעות בירושת פי שנים בהלואה שנפרעה

לעיל נתבאר שבכור נוטל פי שנים רק בדבר שהיה מוחזק לאביו, ולא בדבר שהיה ראוי להגיע לאביו, והגמרא לקמן דנה מה הדין בחוב שנפרע ע"י מעות או שהיתומים גבו קרקע, מתי זה נחשב מוחזק והבכור נוטל פי שנים, ומתי זה נחשב ראוי והבכור לא נוטל פי שנים.

קכ"ה. רבה אמר שאם היתומים גבו קרקע על חוב שהיו חייבים לאביהם הבכור נוטל פי שנים, דהקרקע השתעבדה לאביהם בחייו והוי כמשכון וחשיב מוחזק, אבל אם גבו מעות אינו נוטל פי שנים, דהמעות שהלווה להוצאה ניתנו ואלו הם מעות אחרים ולא חשיב מוחזק.

אביי שואל שאם הטעם שאינו יורש פי שנים במעות הוא משום שלא השאיר להם אביהם מעות אלו, א"כ גם בקרקע לא השאיר להם אביהם קרקע שהרי היה יכול לפרוע לבעל חוב מעות, ועוד שהרי הקרקע נחשבת ראוי, שהרי מטעם זה רבה עצמו אמר שבעל שאשתו מתה אינו יורש את הסבתא, אם אמר נכסי לסבתא ואחרין ליורשי, ומתה הבת הירושת לפני הסבתא, דכלפי הבעל נקראים הנכסים ראוי, כיון שהסבתא היתה יכולה למכור את הנכסים, וא"כ ה"ה במלוה כיון שהלוה היה יכול למכור את הקרקע ולתת למלוה מעות או קרקע אחרת, נחשבת הקרקע ראוי, ואין הבכור נוטל בה פי שנים.

רבה מבאר שמה שחילק בין קרקע למעות זה אליבא דבני מערבא, דס"ל שהבכור נוטל פי שנים במלוה, וקאמר שהניחא קרקע שהיתה משועבדת לאביהם, והיה יכול לטורפה בחובו אפי' מהלקוחות, אבל מעות הרי הלווהו מעות אחרים, ולמה יטול בהם פי שנים, (ובההיא סבתא אין הבעל נוטל אף בקרקע, כיון שהסבתא לא היתה חייבת כלום לאשה, והוי ראוי גמור), אבל לשיטת רבה עצמו אין חילוק בין קרקע למעות, ובין גבו קרקע בין גבו מעות אין הבכור נוטל פי שנים, דהאב לא היה מוחזק לא בקרקע ולא במעות. רשב"ם.

ור"ת מבאר שלבני מערבא הוי מוחזק בקרקע כיון שיכול לגבות את הקרקע, ואפי' במלוה על פה אם לא יקנו אותה יכול לגבותה, אבל במעות לא חשיב מוחזק, ובההוא סבתא לא חשיב מוחזק אף בקרקע משום שהסבתא לא חייבת כלום לבעל או לאשתו, ורבה עצמו סובר שאף בקרקע לא חשיב מוחזק כיון שיכול לפרוע לבעל חוב מעות, וכן בההוא סבתא לא חשיב מוחזק כיון שהסבתא היתה יכולה למכור, או דאף בלאו האי טעמא חשיב ראוי, וא"צ הטעם שיכולה למכור אלא משום דס"ל דכל האומר אחרין כאומר מעכשיו דמי, אבל לבני מערבא דלאו כאומר מעכשיו דמי, וממילא לא חשיב מוחזק.

רב נחמן אמר שאם גבו מעות נוטל פי שנים, ואם גבו קרקע אינו נוטל פי שנים, דמעות הלווה ולא קרקע, ובמעות חשיב מוחזק. רשב"ם. והתוס' כתבו דא"כ בתשלומי נזיקין אף מעות הוי ראוי כיון שלא הלווהו, ובב"ק מבואר שבנזיקין לרב נחמן רק קרקע נחשבת ראוי, ולכן ביארו התוס' דבמעות הוי מוחזק כיון שדרך לפרוע מעות ועלייהו סמיכי, משא"כ קרקע.

ואביי שואל שאם הטעם שאינו יורש פי שנים בקרקע משום שלא השאיר להם אביהם קרקע, א"כ גם במעות לא השאיר להם אביהם מעות אלו, ועוד שהרי לרב נחמן עצמו בעל חוב גובה קרקע שגבו היתומים עבור חוב אביהם, ומבואר שהקרקע נחשבת מוחזק, שהרי בעל חוב אינו גובה בראוי (כמו שאין האשה נוטלת כתובתה בראוי), שהרי יתומים שקנו קרקע אחר מיתת אביהם אין בע"ח גובה קרקע זו, ומטלטלי דיתמי לא משתעבד לבעל חוב.

רבה מבאר שדברי רב נחמן שחילק בין קרקע למעות הם רק אליבא דבני מערבא דס"ל שהבכור נוטל פי שנים במלוה, וטען רב נחמן שלפחות קרקע לא יירש פי שנים, דקרקע זו לא שבק להו אבוהו, אבל לשיטת רב נחמן עצמו אין חילוק בין קרקע למעות. לשיטת הרשב"ם רב נחמן סובר שבין בגבו קרקע בין בגבו מעות אין הבכור נוטל פי שנים, דאין הקרקע נחשבת מוחזק אלא ראוי, שהרי יכול לסלקו בזוזי, ואם לרבנן אין הבכור נוטל פי שנים בשבחא דממילא כ"ש שאינו נוטל פי שנים במלוה, ומה שבעל חוב גובה קרקע שגבו היתומים בחובת אביהם, דין זה הוא אפי' למ"ד בעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה, והטעם הוא משום שיעבודא דרבי נתן, שהלוה של אביהם משועבד גם למלוה של אביהם ולא רק לאביהם עצמו.

ולשיטת ר"ת לרב נחמן בין בגבו קרקע בין בגבו מעות הבכור נוטל פי שנים, וכמו שמבואר ממה שבעל חוב גובה קרקע שגבו היתומים, ורק לבני מערבא שלא אמרו שבכור נוטל פי שניים בין בקרקע בין במעות, ס"ל דיותר חשיב מוחזק במעות מבקרקע.

קכ"ה: שכיב מרע שאמר שיתנו כל נכסיו לסבתא אם אביו או אם אמו, ואחריה ליורשיו שאחרי מותה לא יירשו יורשיה אלא יורשיו, הקרוב קרוב קודם, והיתה לשכיב מרע בת נשואה והיא מתה לפני בעלה ולפני הסבתא, ואח"כ מתה הסבתא-

לרב הונא מקבל בעלה את הנכסים, דכשאמר "ליורשי" כלול בזה גם היורשים של היורשים, ואף שאין הבעל יורש בראוי, ס"ל דכל האומר אחריו כאומר מעכשיו דמי, והבת זוכה בחייה בנכסים, ואין לסבתא אלא פירות בחייה, וכיון שזכתה בנכסים מחיים הוי מוחזק ולא ראוי, וממילא הבעל שהוא יורש של היורשת יורש את אשתו ב"מוחזק".

ולרב ענן לא כלול בזה יורשי היורשים, וכיון שכשמתה הסבתא אין לו יורשים אלא יורשי יורשים נשארים הנכסים ביד יורשי הסבתא, וכמו שמצינו שהאומר נכסי לך ואחריו לפלוני, שאם מת אותו פלוני עוברים הנכסים ליורשי הראשון, (אף אם אמר אחריו אחריו לפלוני. תוס').

ובארץ ישראל פסקו שרק הבעל לא יורש, ואף שכשאמר "ליורשי" כלול בזה גם יורשי היורשים, מ"מ הרי הבעל אינו יורש ב"ראוי" ונכסים אלו אינם אלא ראוי כלפי האשה שעדיין לא נפלו בידה, ולכן אינו חשוב יורש, אבל אם היה לה בן הוא מקבל את הנכסים, דבן יורש בראוי, וכשאמר "ליורשי" כוונתו ליורשים שצריכים לרשת מן התורה באותה שעה, וכיון שמתה הבת הרי בנה הוא היורש.

ואמר רבא דמסתבר כבני מערבא שנכסים אלו נחשבים ראוי, שהרי אילו הסבתא מכרה היתה המכירה חלה, דהאומר נכסי לך ואחריו

לפלוגי, אם קדם הראשון ומכר חלה המכירה, ואם לא שייר כלום לא שקיל מידי, ומבואר שכל האומר אחריו לאו כאומר מעכשיו דמי, ולכן אין הנכסים נחשבים "מוחזק" לאשה. ואם אמר נכסי לך ואחריו ליורשי, אם מת הראשון קנו יורשי הנותן או יורשי היורשים, אבל בעל לא דאינו נוטל בראוי. ואם נתן לאשה את הנכסים מהיום ולאחר מיתה, חשובה מוחזק, ואפי' אם מתה בחיי הסבתא הבעל יורשה.

פסקי רב פפא-

בעל אינו נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק, והיינו כגון שמתה אשתו ואחרי כן נפלה לה ירשה, דלכו"ע אינו יורשה, אבל בראוי כגון שגדלו תמרים בדקל, אף שנחלקו בזה רבי ורבנן לגבי בכור, מ"מ הבעל יורש דכשמתה נהיה הכל שלו וברשותו השביחו. וכתבו התוס' שאשה שהלוחה אפי' מנכסי מילוג אין הבעל יורש, שהרי נזק נחשב כנכסי מילוג ואין הבעל יורשו.

בכור אינו נוטל פי שנים בראוי כגון שגדלו תמרים שנשתנה השם, אבל אם הדקל התעבה או שהקרקע השביחה שעדיין השם הראשון עליהם נוטל פי שנים לכו"ע, וענבים שבצרום אפי' לרבי אינו נוטל פי שנים אע"פ שלא נשתנה השם, כיון שהשבח הגיע מכח היתומים, ואם מת הבכור בניו יורשים חלק בכורתו. וכן אינו נוטל פי שנים במלוה אפי' בשטר, בין שגבו קרקע בין שגבו מעות דהוי ראוי כיון שלא הניח להם אביהם מעות אלו או קרקע, אבל אם יש לאב משכון נוטל פי שניים, דבעל חוב קונה משכון.

גבית כתובה בראוי - כתבו התוס' שאע"פ שלגבי בעל ובכור, מלוה נחשב ראוי, מ"מ אשה גובה כתובתה מקרקע שגבו היתומים בחובת אביהם, אע"פ שאינה גובה משבח או מראוי, ובזמן הזה שתיקנו הגאונים שהאשה גובה אף ממטלטלי דיתמי, אף אם גבו מעות

האשה גובה מהם את כתובתה, דמשום דרבי נתן נחשב כאילו האב כבר גבה מחיים.

קכ"ו. בכור שלוח מאביו חולקים הבכור והפשוט את החלק בכורה, דהוי ממון המוטל בספק, אי חשיב מוחזק לאביו אף ששאר מלוה הוי ראוי, דכוונת הבכור להקנות נכסיו לאביו שיהיה מוחזק בהם לגמרי, או דילמא לא שנא משאר מלוה. רשב"ם. ולתוס' בכל ממון המוטל בספק לא קיימא לן כסומכוס, והכא תקנת חכמים היא.

בסייעתא דשמיא

קורס 'ללמוד - להנות - ולזכור'

מבית סיכומי תמצית - להתענג בידיעת התורה

מחזור שני ומורה

11 שיעורים מרתקים ומקצועיים, בהם נלמד על מגוון כלים להעצמת הלימוד ההנאה והזכרון.

השיעורים יתקיימו בירושלים, בני ברק, מודיעין עילית ורכסים.

שיעור פתיחה חנים במקומות ובתאריכים דלהלן:

ירושלים - אולם בנות אסתר שמואל הנביא 21
(מול נוות ישראל, סמוך לישיבת מיר)
ביום רביעי כ"ה טבת בשעה 14:10

בני ברק - בית המדרש 'בית השם' רחוב אלהריזי 6
במוצאי שבת פרשת ויגש בשעה 21:00

מודיעין עילית - ביהמ"ד שיח יצחק מסילת יוסף 1
ביום רביעי כ"ה טבת בשעה 22:15

רכסים - ביהמ"ד שבטי ישראל רחוב חרצית 1 גבעה
ב' ביום שלישי כ"ד טבת בשעה 21:00

בשיעור זה נלמד על דרכי פעילות מערכת הזכרון, והאופן להשתמש בה ל'ידיעת התורה'

חדש ב'תמצית'

קורס חדשני ומקצועי

הדרך ללמוד - להנות - ולזכור

מחזור חדש ומורה של 12 שיעורים, בירושלים בני ברק מודיעין עילית ורכסים, החל מחודש טבת.

להרשמה ולפרטים - 055-400-7977

קו עדכונים ושיעורים

בקו תוכלו לשמוע: מידע כללי, עדכונים, רשימת גקודות ההפצה, שיעורים.

02-3131-465

מבחני 'לדעת'

מבחן שבועי על דף היומי עמוד היומי

משנה ברורה חפץ חיים ואהבת חסד

ניתן לעשות את המבחנים מיום שישי

עד יום שלישי בשעה 7:00 בבוקר:

- בטלפון 0737-289-669

- במייל 7692282@gmail.com

- בנדרים פלוס קופת לדעת.

הגרלות: בכל שבוע על 500 ₪ במזומן,

80 זוכים בזיכוי 100 ₪ ברשת 'יפה נוף'.

סיכומי 'תמצית'

ניתן להשיג את גליונות סיכומי תמצית החודשיים על הדף היומי / משנה ברורה ומוסר (לפי סדר הדף היומי בהלכה).

- **בנקודות ההפצה**

- **במייל 7692282@gmail.com**

בנוסף ניתן לקבל במייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר, או סיכומים לפי סדר הלימוד של: העמוד היומי, חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום, ומפעל הש"ס.